

LIDIA SIWIK

Uniwersytet Wrocławski

Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. na tle wybranych instytucji prawnych

1. Uwagi wstępne

Na mocy przepisów prawa odpowiedzialność za dług ponosić może nie tylko sam dłużnik, ale również i inne osoby, poza podstawowym stosunkiem obligacyjnym. W taki właśnie sposób ukształtowane zostały odpowiedzialności poręczyciela, gwaranta, dłużników rzeczowych niebędących dłużnikami osobistymi, nabywcy przedsiębiorstwa, wspólników spółek osobowych oraz osób działających w imieniu spółki kapitałowej w organizacji. Również członkowie zarządu spółki z o.o. odpowiadają za jej zobowiązania na podstawie art. 299 k.s.h., jeżeli egzekucja wobec spółki okazała się bezskuteczna. Jednakże w literaturze brakuje rozbudowanych rozważań na temat konstrukcji stosunku prawnego odpowiedzialności członków zarządu, pomimo że zagadnienie to jest wysoce doniosłe z praktycznego punktu widzenia. Konstrukcyjne podobieństwo wskazanych powyżej przykładów instytucji prawnych uzasadnia poczynienie analiz zmierzających do porównania odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. ze zbliżonymi rozwiązaniami, celem wyprowadzenia stosownych wniosków.

2. Konstrukcja stosunku prawnego odpowiedzialności z art. 299 k.s.h.

Piśmiennictwo jedynie zdawkowo odnosi się do konstrukcji stosunku prawnego odpowiedzialności członków zarządu z art. 299 k.s.h. A. Karolak powołując się na twierdzenie K. Dąbek-Krajewskiej, uznaje, że wierzycieli spółki z o.o.

z członkami zarządu nie łączy żaden stosunek prawny¹. Jednakże już w innym miejscu zaprzecza wcześniej postawionej tezie i przyjmuje, że w sytuacji objętej hipotezą art. 299 k.s.h. zachodzi podmiotowa zmiana po stronie dłużnika, która nie ma charakteru następstwa prawnego, gdyż członkowie zarządu spółki z o.o. odpowiadają nie zamiast, lecz obok samej spółki². Teza ta wydaje się przesadzać za opowiedzeniem się przez autora za konstrukcją kumulatywnego przystąpienia do długu. Zgodnie z tą koncepcją aprobowaną przez część doktryny członków zarządu uznaje się za podmioty kumulatywnie przystępujące do długu obciążającego spółkę, przy jednoczesnym braku zwolnienia z długu i odpowiedzialności dotychczasowego dłużnika, czyli spółki³.

A. Śmieja przyjmuje natomiast, że w razie spełnienia się przesłanek określonych w art. 299 k.s.h. z mocy ustawy powstaje między członkiem zarządu a niezaspokojonym wierzycielem stosunek obligacyjny, w ramach którego członek zarządu występuje w roli dłużnika, a wierzyciel spółki w roli podmiotu uprawnionego do żądania określonego świadczenia⁴. Uznał on tym samym, że odpowiedzialność na podstawie art. 299 k.s.h. stanowi typ stosunku obligacyjnego, albowiem ustawodawca posłużył się w tym przepisie pojęciem „odpowiedzialność”, w odmiennym znaczeniu niż przymus zaspokojenia się uprawnionego z majątku osobistego osoby odpowiedzialnej⁵. Autor twierdzi, iż gdybyśmy odpowiedzialność, rozumianą jako obowiązek znoszenia, zaczęli traktować jako powinność czynnego zachowania, oznaczałoby to zerwanie z całym dotychczasowym dorobkiem cywilistycznym w tej dziedzinie⁶, a za traktowaniem członka zarządu jako dłużnika w jego ocenie przemawia również wykładnia systemowa. Jeżeli odpowiedzialność z art. 291–294 k.s.h. traktuje się jako obowiązek spełnienia określonego świadczenia, wynikającego z wykreowanego na podstawie tych przepisów stosunku zobowiązaniowego, nie można również art. 299 k.s.h. traktować w zupełnie inny sposób⁷. Podaje, że przepis art. 21 ust. 3 p.u.n., który nakłada na reprezentantów spółek zobowiązanie do spełnienia na rzecz wierzyciela określonego świadczenia, również posługuje się pojęciem „odpowiedzialność”⁸. Wywodzi stąd, że nie spo-

¹ A. Karolak, [w:] A. Mariański, A. Karolak, *Odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. w świetle przepisów prawa handlowego i podatkowego*, Warszawa 2004, s. 21; K. Dąbek-Krajewska, *Przepis art. 298 k.h. jako podstawa odpowiedzialności członków zarządu spółki z o.o.*, „Rejent” 1999, nr 9, s. 30.

² A. Mariański, A. Karolak, *op. cit.*, s. 109.

³ Por. orzeczenie SN z 19 XI 1996 (III CZP 114/96) OSNC 1997/3/25 z glosą krytyczną J. Frąckowiaka, OSP 1997, nr 6, s. 298; T. Żyznowski, *Odpowiedzialność cywilna w spółkach handlowych. Wybrane zagadnienia*, PUG 1996, nr 5, s. 4; M. Radwan-Rohrenscheff, *Odpowiedzialność cywilna członków zarządu spółek kapitałowych*, MoP 1999, nr 6, s. 18–19.

⁴ A. Śmieja, *Charakter prawny odpowiedzialności z art. 299 k.s.h.*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006, s. 850.

⁵ *Ibidem*, s. 849–850.

⁶ *Ibidem*, s. 849.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, s. 850.

sób przypuszczać, aby ustawodawca dla odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. i 21 ust. 3 p.u.n. użył tego terminu w dwóch zupełnie różnych znaczeniach. Ponadto A. Śmieja wskazuje, że opowiedzenie się za stanowiskiem odpowiedzialności bez długu stanowiłoby wyzwanie dla sądu, albowiem polska nauka prawa cywilnego ani judykatura nie są w stanie ocenić w pełni dalszych konsekwencji takiej koncepcji⁹. Uznaje tym samym członka zarządu za odpowiedzialnego za cudzy dług w ramach własnego długu, podobnie jak w przypadku poręczenia, z tą tylko różnicą, że nie z mocy umowy, a z mocy ustawy¹⁰.

Przyjmuje się, iż członkowie zarządu odpowiadają jedynie w takim zakresie, w jakim wierzyciela nie zaspokoili sama spółka¹¹. Problematyczne pozostaje to, czy odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. ma charakter akcesoryjny w takim znaczeniu, że istnienie i rozmiar odpowiedzialności zależy od istnienia i rozmiaru niezrealizowanego zobowiązania spółki. Jeżeli więc stosunek obligacyjny łączący spółkę z niezaspokojonym wierzycielem wygaśnie, to również skutkuje to brakiem zobowiązania, za które mógłby odpowiadać członek zarządu¹². Stąd przeciw akcesoryjności odpowiedzialności członków zarządu przemawia fakt, iż odpowiedzialność ta trwa nadal zgodnie z celem art. 299 k.s.h., pomimo że wbrew obowiązującym regułom doszło do wykreślenia niewypłacalnej spółki z rejestru i jej zobowiązanie wygasło¹³.

3. Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. a odpowiedzialność poręczyciela

W literaturze wielokrotnie porównuje się odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. do odpowiedzialności poręczyciela, albowiem istotę poręczenia sprowadzić można do zobowiązania się poręczyciela względem wierzyciela do wykonania zobowiązania w sytuacji, gdy dłużnik zobowiązania tego nie wykona. Odnośnie do charakteru odpowiedzialności poręczyciela w nauce polskiej prezentowane są różne stanowiska¹⁴. Część piśmiennictwa uważa ją za odpowiedzialność

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 850–851.

¹¹ Por. dla spółki z o.o.: A. Karolak, *Tytuł egzekucyjny przeciwko spółce z o.o. Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2.03.2004 r.*, I APZ 17/2004, OSA 2005/1, poz. 5, s. 84, PUG 1/2006, s. 31.

¹² Por. A. Śmieja, *op. cit.*, s. 850; S. Rymar, *Cywilna odpowiedzialność zarządu spółki z o.o.*, Kraków 1937, s. 82.

¹³ A. Śmieja, *op. cit.*, s. 851–852; J. Frąckowiak, *Kodeks spółek handlowych w orzecznictwie SN*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006, s. 35.

¹⁴ Na temat kierunków prezentowanych w piśmiennictwie niemieckim por. L. Siwik, *Odpowiedzialność poręczyciela będącego współnikiem spółki z o.o. za jej zobowiązania. Kilka uwag na tle prawa polskiego i niemieckiego*, [w:] P. Machnikowski (red.), *Odpowiedzialność w prawie cywilnym*, Wrocław 2006, s. 229.

za dług cudzy¹⁵, część za odpowiedzialność za własny¹⁶. W literaturze pojawiają się też poglądy uznające ją za odpowiedzialność za dług formalnie cudzy, lecz materialnie własny, gdyż poręczyciel ma własny interes w zapłacie długu¹⁷ lub odwrotnie – dług formalnie własny poręczyciela, lecz materialnie stanowi on dług dłużnika głównego¹⁸. Inni jeszcze stwierdzają, że poręczenie rodzi zobowiązania własne poręczyciela, które skutkuje odpowiedzialnością osobistą za cudzy dług¹⁹ i jest zależne od zobowiązania głównego²⁰. Wskazuje się także, że poręczyciel wykonuje własne świadczenie, które jest tożsame ekonomicznie, a nie jurydycznie świadczeniu dłużnika głównego²¹. Kwestią niebudzącą wątpliwości jest więc fakt istnienia pomiędzy poręczycielem a wierzycielem stosunku obligacyjnego. Poręczyciel bowiem na podstawie własnego oświadczenia woli zobowiązuje się do spełnienia świadczenia w postaci wykonania zobowiązania dłużnika głównego.

Więź członka zarządu z wierzycielem spółki różni się jednak od więzi poręczyciel–wierzyciel. Z momentem zawarcia umowy poręczenia, które jest źródłem zobowiązania, poręczyciel staje się dłużnikiem w tym znaczeniu, że zobowiązuje się do pokrycia cudzego długu w razie niezaspokojenia wierzyciela przez dłużnika głównego. Inaczej mówiąc, zaciąga on względem niego własne zobowiązanie, na podstawie którego przyjmuje na siebie odpowiedzialność za wykonanie zobowiązania przez dłużnika głównego. W większości przy-

¹⁵ E. Łętowska, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981, s. 919; S. Grzybowski, *System prawa cywilnego – część ogólna*, t. I, Wrocław 1985, s. 59; J. Gołaczyński, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, t. II, Warszawa 2006, s. 465.

¹⁶ M. Bączyk, *Odpowiedzialność cywilna poręczyciela*, Toruń 1982, s. 84, W. Czachórski, *Zobowiązania*, Warszawa 1999, s. 500; G. Tracz, J. Pisuliński, [w:] *Prawo umów handlowych*, red. S. Włodyka, Warszawa 2006, s. 314; R. Zimmerman, *Poręczenie cywilne*, Sopot 1998, s. 33; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, red. G. Bieniek, t. 2, Warszawa 2003, s. 57; L. Ogiegło, [w:] K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2003, s. 570; Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczególna*, red. J. Panowicz-Lipska, t. 8, Warszawa 2004, s. 401.

¹⁷ A. Ohanowicz, *Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela*, SC 1996, 13–14, s. 233; A. Szpunar, *Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela*, RPEiS 1983, nr 3, s. 7; A. Kappes, *Odpowiedzialność za dług cudzy. Próba analizy pojęcia – referat wygłoszony podczas II Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów, który odbywał się w dniach 28–30 IX 2003 r. w Wiśle*.

¹⁸ M. Chlamtacz, podaje za M. Bączykiem, *op. cit.*, s. 32; R. Longschamps de Bérier, *Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 627; A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński, *Poręczenie jako forma zabezpieczenia długu*, PS 10/1998, s. 21; A. Szpunar, *O zasadzie akcesoryjności*, RPEiS 1983, nr 3, s. 23.

¹⁹ J. Rajski, *Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2002, s. 289.

²⁰ J. Panowicz-Lipska, Z. Radwański, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 1996, s. 229; Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczególna*, red. J. Panowicz-Lipska, t. 8, Warszawa 2004, s. 401 i n.

²¹ M. Bączyk, *op. cit.*, s. 30.

padków natomiast członek zarządu spółki z o.o. nie składa oświadczenia woli zobowiązującego go osobiście do spełnienia świadczenia spółki. W przypadku członka zarządu element umowy między nim a wierzycielem spółki może, ale nie musi się pojawić.

Ponadto odpowiedzialność poręczyciela ma bez wątpienia charakter akcesoryjny, albowiem będzie uzależniona od powstania oraz zakresu zobowiązania podlegającego zabezpieczeniu²². Odpowiedzialność poręczyciela jest nie tylko związana z istnieniem zobowiązania innej osoby, co wynika z akcesoryjnego charakteru więzi w ujęciu formalnym, ale również zależy od treści i zakresu odpowiedzialności dłużnika głównego, co stanowi właściwość akcesoryjności materialnej²³. Problemy odnośnie do akcesoryjnego charakteru odpowiedzialności członka zarządu wskazane zostały powyżej. Trzeba również dodać, iż od poręczyciela świadczenia dochodzić można już w momencie, gdy dłużnik główny nie wykona zobowiązania, natomiast warunkiem koniecznym dochodzenia roszczeń od członków zarządu na podstawie art. 299 k.s.h. jest bezskuteczność egzekucji wobec spółki.

4. Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. a odpowiedzialność gwaranta

Należy zauważyć również zbieżność odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki z nieakcesoryjną odpowiedzialnością gwaranta. Poprzez zawarcie umowy gwarancji gwarant udziela beneficjentowi zabezpieczenia wystąpienia określonego w przyrzeczeniu gwaranta rezultatu, mogącego polegać na określonym zachowaniu się osoby trzeciej bądź na zdarzeniu niepolegającym na zachowaniu się jakiegokolwiek osoby²⁴. Zawierając umowę gwarancji, gwarant zaciąga własny dług²⁵.

Zarówno członek zarządu odpowiedzialny za zobowiązania spółki, jak i gwarant zabezpieczają spełnienie przez dłużnika głównego świadczenia. W związku z tym podobieństwem oraz przeważającym w literaturze poglądem o nieodszkodowawczym charakterze odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania

²² Akcesoryjność poręczenia wyróżnia tę instytucję od innych podobnych, mających na celu zabezpieczenie roszczeń wierzyciela. Por. Z. Radwański (red.), *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań. Część ogólna*, t. III, Wrocław 1981, s. 1056; A. Szpunar, *O zasadzie akcesoryjności*, „Palestra” 1992, nr 11–12, s. 23; G. Bieniek, H. Ciepla, S. Dmowski, J. Kudowski, K. Kołakowski, M. Sychowicz, T. Wiśniewski, C. Żuławska, *Komentarz do kodeksu cywilnego*, Warszawa 2003, s. 656–657; G. Tracz, J. Pisuliński, *op. cit.*, s. 313–314.

²³ L. Siwik, *op. cit.*, s. 230 i powoływana tam literatura.

²⁴ G. Tracz, J. Pisuliński, *op. cit.*, s. 329.

²⁵ *Ibidem*, s. 331.

wiązania spółki, przyjęło się określać odpowiedzialność za członków zarządu z art. 299 k.s.h. jako gwarancyjną²⁶. Różnica między odpowiedzialnością gwaranta a odpowiedzialnością członków zarządu za zobowiązania przejawia się przede wszystkim tym, iż gwarant zaciąga własne zobowiązanie na mocy umowy. Zobowiązanie członków zarządu nie zawsze będzie mieć natomiast swoje źródło w umowie.

Zbliżenie odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki do odpowiedzialności gwaranta upatruje się także w fakcie, iż gwarancja stanowi umowę o charakterze nieakcesoryjnym²⁷. Z nieakcesoryjności gwarancji wynika, że gwarancja nie jest związana z żadnym innym stosunkiem prawnym, a gwarant nie może podnosić wobec beneficjenta gwarancji jakichkolwiek zarzutów, które przysługują dłużnikowi z tego stosunku, chyba że wynika z ustawy lub treści gwarancji²⁸.

5. Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. a odpowiedzialność właściciela rzeczy obciążonej zastawem lub hipoteką niebędącego dłużnikiem osobistym

Odpowiedzialność za dług cudzy występuje także na gruncie prawa rzeczowego. Właściciel rzeczy, niebędący dłużnikiem osobistym, może odpowiadać

²⁶ Systematyczne uporządkowanie przedstawicieli nauki pod kątem prezentowanych teorii dokonuje A. Śmieja (*op. cit.*, s. 839–841 i powoływana tam literatura).

Za gwarancyjną odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. uważają M. Allerhand, T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, J. Namitkiewicz, A. Szajkowski, J. Frąckowiak, J. Modrzejewski, C. Wiśniewski, M. Wiśniewska, A. Kappes, A. Śmieja, A. Kidyba, A. Karolak, A. Mariański, T. Siemiątkowski. W piśmiennictwie niemieckojęzycznym na ten temat: I. Winiewska, *Eigenhaftung des GmbH-Geschäftsführers gegenüber den privatrechtlichen Gesellschaftsgläubigern. Das polnische Recht im Vergleich mit der deutschen Regelung*, Hamburg 2005, s. 250–255.

Natomiast za przeciwnym, odszkodowawczym charakterem opowiadają się: E. Płonka, P. Jamorski, A. Wiśniewski, K. Dąbek-Krajewska, R. Troicka-Sosińska, P. Granecki, R. Szczęsny oraz I. Weiss.

Orzeczenia, które skłaniają się ku stanowisku o odszkodowawczym charakterze odpowiedzialności, zostały wyliczone i zaprezentowane obszernie m.in. w: J. Frąckowiak, *Kodeks...*, s. 33; A. Mariański, A. Karolak, *op. cit.*, s. 61; A. Kappes, *Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. Konsekwencje przyjętych rozwiązań*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006, s. 681–693; T. Siemiątkowski, *Odpowiedzialność cywilnoprawna w spółkach kapitałowych*, Warszawa 2007, s. 218. *Konsekwencje przyjętych rozwiązań*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006, s. 682–693.

²⁷ Por. A. Śmieja, *op. cit.*, s. 851–852.

²⁸ G. Tracz, J. Pisuliński, *op. cit.*, s. 331–333.

bowiem rzeczowo za cudzy dług, jeżeli rzecz ta jest obciążona zastawem lub hipoteką. W prawie rzeczowym ścierają się na tym tle dwie koncepcje. Zgodnie z pierwszym poglądem, osoba odpowiadająca za dług osobisty osoby trzeciej rzeczowo nie jest jej dłużnikiem, a jej obowiązek sprowadza się do znoszenia egzekucji prowadzonej do rzeczy²⁹. Tym samym wierzyciel nie może domagać się od niej spełnienia świadczenia wynikającego ze stosunku podstawowego³⁰. Zobowiązany z tytułu odpowiedzialności obowiązany jest natomiast dozwolić na zaspokojenie się w trybie egzekucyjnym z przedmiotów należących do tego majątku³¹. Drugie stanowisko zakłada istnienie tzw. obligacji realnej, czyli obowiązku właściciela rzeczy pokrycia długu z ograniczeniem jednak do rzeczy. Odpowiedzialność dłużnika rzeczowego polega wówczas na obowiązku świadczenia długu³². Innymi słowy oznacza to, że osoba odpowiedzialna rzeczowo jest zobowiązana do świadczenia określonej sumy pieniężnej na rzecz odpowiednio zastawnika albo uprawnionego z hipoteki³³. Stosunek prawny między zastawnikiem (uprawnionym z hipoteki) a zastawcą (właścicielem nieruchomości obciążonej hipoteką), niebędącym dłużnikiem osobistym, przybierać będzie wówczas postać zobowiązania do świadczenia określonej sumy pieniężnej na rzecz zastawnika (uprawnionego z hipoteki). Uzasadnienia dla tego poglądu z jednej strony szuka się w brzmieniu przepisów regulujących zastaw i hipotekę³⁴, z drugiej natomiast powołuje się określone względy funkcjonalne³⁵. Należy zaznaczyć, iż za takim

²⁹ A. Klein, *Elementy stosunku prawnego prawa rzeczowego*, Wrocław 1976, s. 160; J. Gołaczyński, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2003, s. 56, 59 i powoływana tam literatura.

³⁰ J. Gołaczyński, *Zastaw na rzeczach ruchomych*, Warszawa 2002, s. 31 i n. oraz powoływana tam literatura.

³¹ A. Klein, *op. cit.*, s. 156.

³² Por. E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2004, s. 236–238; M. Leśniak, *Zastaw bez przeniesienia posiadania*, Kraków 2004; A. Stangret, *Zastaw na rzecz banku na wierzytelnościach zbywalnych w drodze przelewu*, Warszawa 2005, s. 94–96 i powoływana tam literatura.

³³ A. Śmieja, *Zalety i słabości hipoteki na tle ogólnej charakterystyki instytucji*, „Rejent” 1995, nr 1, s. 168; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2004, s. 240, 261; A. Szpunar, *Odpowiedzialność właściciela nieruchomości, niebędącego osobistym dłużnikiem hipotecznym*, „Rejent” 1999, nr 11, s. 15–18; E. Niezbecka, [w:] E. Niezbecka, A. Jakubecki, J. Mojak, *Prawne zabezpieczenie wierzytelności bankowych*, Kraków 2000, s. 291, 305–306.

Odmienne stanowiska bronią: F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie. Prawo rzeczowe*, t. II, z. 2, Kraków 1947, s. 58; J. Skąpski, *Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego – zagadnienia wybrane*, SC 1966, nr 8, s. 155–159; J. Mojak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1997, s. 1090.

³⁴ Chodzi przede wszystkim o przepisy pozwalające zastawcy i właścicielowi nieruchomości bronić się przeciwko zastawnikowi (wierzycielowi hipotecznemu) zarzutami „osobistymi” (art. 315 k.c., art. 73 oraz art. 78 ustawy o księgach wieczystych i hipotece), na mocy których właściciel nieruchomości niebędący dłużnikiem osobistym może wypowiedzieć wierzytelność hipoteczną ze skutkiem co do hipoteki. Zob. A. Śmieja, *Zalety...*, 167–168.

³⁵ Przede wszystkim: 1) możliwość potrącenia przez zastawcę (właściciela nieruchomości) niebędącego dłużnikiem osobistym własnej wierzytelności z wierzytelnością hipoteczną, 2) uza-

ujęciem treści odpowiedzialności rzeczowej opowiedział się Sąd Najwyższy³⁶. Ponadto w projektowanej zmianie do k.c. wprowadzony ma zostać dług na nieruchomości, zobowiązujący do spełnienia świadczenia, polegającego na czynieniu, a nie na znoszeniu³⁷.

Zasadniczą różnicą pomiędzy odpowiedzialnością właściciela rzeczy a odpowiedzialnością członka zarządu spółki z o.o. jest to, iż pierwsza z nich ma charakter rzeczowy i ograniczony, a druga osobisty i nieograniczony. Ponadto odpowiedzialność członków zarządu wynika z pełnionej przez niego funkcji, natomiast odpowiedzialność właściciela rzeczy z ograniczenia prawa własności prawem rzeczowym.

6. Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. a odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa

Odpowiedzialnością za cudzy dług jest również odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa za jego zobowiązania związane z prowadzeniem tego przedsiębiorstwa (art. 55⁴ k.c.). Większość doktryny opowiada się w tym przypadku za konstrukcją kumulatywnego przystąpienia do długu³⁸, zgodnie z którą nabywca przedsiębiorstwa uzyskuje status dłużnika w istniejącym stosunku zobowiązaniowym obok dłużnika dotychczasowego³⁹. Wobec tego następuje powiększenie się kręgu dłużników⁴⁰.

Konstrukcyjne zbliżenie odpowiedzialności członków zarządu spółki z o.o. oraz nabywcy przedsiębiorstwa upatrują głównie zwolennicy koncepcji przy-

sadnienie powstania po stronie takiej osoby obowiązku zapłaty odsetek w przypadku opóźnienia w spełnieniu świadczenia, 3) możliwość poddania się egzekucji w akcie notarialnym.

³⁶ Wyrok z 6 marca 1997 roku, (I CKU 78/96), *Prawo Gospodarcze* 1997/6, s. 12–14.

³⁷ J. Gołaczyński, *Odpowiedzialność rzeczowa i jej ograniczenia*, [w:] *Odpowiedzialność w prawie cywilnym*, red. P. Machnikowski, Wrocław 2006, s. 60–61.

³⁸ Por. M. Pełczyński, *Zbycie przedsiębiorstwa. Zawieranie umowy. Orzecznictwo. Wzory*, Warszawa 2000, s. 135–135 i powoływana tam literatura. M. Wilejczyk opowiada się za terminem ustawowego, kumulatywnego przejęcia długu. (M. Wilejczyk, *Zbycie przedsiębiorstwa*, Wrocław 2004, s. 194–205). A. Szpunar wskazuje jednak, że w pewnych sytuacjach mogą istnieć poważne wątpliwości dotyczące kwalifikacji danej umowy bądź jako przystąpienia do długu, bądź jako poręczenia. Zdaniem autora konieczne jest zbadanie interesu, który stanowił podłoże działania osoby trzeciej, jeśli zatem można będzie stwierdzić, że miała ona własny interes gospodarczy w zaciągnięciu zobowiązania, umowę taką należy uznać za przystąpienie do długu, jeśli natomiast brakuje takiego interesu, a także „w razie wątpliwości należy uznać, że mamy do czynienia z umową poręczenia (A. Szpunar, *Zabezpieczenia osobiste wiarygodności*, Sopot 1997, s. 21).

³⁹ M. Wilejczyk, *op. cit.*, s. 194.

⁴⁰ T. Siemiątkowski, *op. cit.*, s. 72.

stąpienia członków zarządu do długu spółki⁴¹. A. Śmieja wobec odrzucenia akcesoryjnej natury odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. również rozważa stosowanie konstrukcji warunkowego przystąpienia członków zarządu do długu, istniejącego po stronie spółki, opartej na podobnych zasadach jak art. 55⁴ k.c.⁴² Warunkowy charakter miałby wynikać z tego, że odpowiedzialność uzależniona jest od udowodnienia bezskuteczności egzekucji wobec spółki. Przystąpienie miałoby następować z mocy prawa, podobnie jak zbycie przedsiębiorstwa. Koncepcja ta umożliwia skorzystanie przez członków zarządu z regresu wobec spółki w razie zaspokojenia zobowiązania, a także pozwala utrzymać odpowiedzialność pomimo ustania bytu spółki. Kontrargumentem jest natomiast brak solidarności między członkiem zarządu (przystępującym do długu) a spółką (dłużnikiem głównym), który w ostateczności, w ocenie autora, doprowadza do upadku tej teorii⁴³. Wyraźnie przeciw konstrukcji kumulatywnego przystąpienia do długu stosowanego do art. 299 k.s.h. opowiada się również T. Siemiątkowski⁴⁴.

Mimo podważenia teorii kumulatywnego przystąpienia do długu przez członków zarządu spółki z o.o., należy jednak przy okazji zwrócić uwagę na kilka jeszcze dalszych różnic. Przede wszystkim nabywca przedsiębiorstwa odpowiada w sposób ograniczony do wartości nabytego przedsiębiorstwa, a członek zarządu w sposób nieograniczony. Bardzo istotne odrębności przejawiają się również w związku z dochodzeniem roszczeń od członka zarządu i nabywcy przedsiębiorstwa. O ile w stosunku do tego pierwszego istnieje konieczność prowadzenia najpierw postępowania sądowego, a dopiero później egzekucyjnego, o tyle egzekucję przeciwko nabywcy przedsiębiorstwa można już prowadzić na podstawie tytułu egzekucyjnego wydanego na zbywcę⁴⁵. Co więcej, nabywca przedsiębiorstwa jest w stanie ocenić stan zadłużenia przedsiębiorstwa w chwili jego nabycia, a tym samym i ryzyko związane z jego nabyciem i przejęciem na siebie odpowiedzialności, która jest już skonkretyzowana. Członek zarządu z chwilą powołania co prawda zna kondycję finansową spółki i orientuje się co do jej zadłużenia, ale stan ten ulega nieustannym zmianom. W momencie spełnienia się przesłanek odpowiedzialności zakres zobowiązań spółki może być diametralnie inny.

⁴¹ Por. T. Żyznowski, *Odpowiedzialność cywilna w spółkach handlowych. Wybrane zagadnienia*, PUG 1996, nr 5, s. 4; orzeczenie SN z 19 XI 1996 (III CZP 114/96) OSNC 1997/3/25; M. Radwan-Rohrenschef, *Odpowiedzialność cywilna członków zarządu spółek kapitalowych*, MoP 1999, nr 6, s. 18–19.

⁴² A. Śmieja, *Charakter...*, s. 852–853.

⁴³ *Ibidem*, s. 853.

⁴⁴ Por. T. Siemiątkowski, *op. cit.*, s. 70–72.

⁴⁵ Tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko zbywcy przedsiębiorstwa jest także podstawą egzekucji przeciwko nabywcy przedsiębiorstwa, jeżeli wierzyciel złoży wniosek o wszczęcie egzekucji w ciągu miesiąca od dnia nabycia przedsiębiorstwa. Jeżeli natomiast nabycie przedsiębiorstwa nastąpiło po uprawomocnieniu się już tytułu egzekucyjnego, sąd może nadać klauzulę wykonalności również na zbywcę przedsiębiorstwa (por. art. 789 w zw. z art. 788 § 1 k.p.c., art. 789² § 1 k.p.c.).

7. Odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. a odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółek osobowych

Nie sposób nie dostrzec także zbliżenia odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. do odpowiedzialności wspólników spółki osobowej za jej zobowiązania⁴⁶. Wyodrębnienie kategorii osób ustawowych skłania w literaturze do przyjęcia stanowiska, że odpowiedzialność wspólników spółek osobowych stanowi odpowiedzialność za dług osoby trzeciej jako konsekwencja jego uczestnictwa w spółce⁴⁷. Przykładowo wspólnik spółki jawnej odpowiada za zobowiązania spółki bez ograniczenia całym swoim majątkiem, odrębnym od majątku spółki i majątków pozostałych wspólników⁴⁸. Podkreślenia wymaga, że odpowiedzialność wspólników spółek osobowych jest akcesoryjna w stosunku do odpowiedzialności spółki⁴⁹. Z art. 778¹ k.p.c. wynika natomiast, że tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko spółce osobowej nadaje się klauzulę wykonalności przeciwko wspólnikowi ponoszącemu odpowiedzialność bez ograniczenia⁵⁰. Wobec treści tego przepisu, klauzula wykonalności może zostać wydana już wówczas, jeżeli wierzyciel wykaże, że egzekucja z majątku spółki okazałaby się bezskuteczna⁵¹. Wytoczenie powództwa przeciwko wspólnikowi nie jest ko-

⁴⁶ Z kolei zbliżenie odpowiedzialności wspólników spółek osobowych do stanowiska poręczyciela lub osoby przystępującej do długu zauważają m.in. A. Kappes (*Odpowiedzialność komandytariusza za zobowiązania spółki*, Kraków 1997, s. 187).

⁴⁷ Tak A. Kappes, *Odpowiedzialność za dług cudzy. Próba analizy pojęcia* – referat wygłoszony podczas II Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów, który odbywał się w dniach 28–30 IX 2003 r. w Wiśle

⁴⁸ Por. A. Kappes, *Odpowiedzialność komandytariusza...*, s. 185.

⁴⁹ Por. U. Promińska, *Uwagi w sprawie zarządzania i reprezentacji spółki partnerskiej*, PPH 2002, nr 11, s. 34; A. Kappes, *Odpowiedzialność komandytariusza...*, s. 194 i n.; A. Herbet, *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania handlowych spółek osobowych – zagadnienia materialno-prawne*, „Rejent” 2003, nr 6, s. 52; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 12 IX 2006 r., I ACa 340/06, opubl., Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej 2006, nr 2–3, poz. 6. Należałoby się jednak w tej sytuacji zastanowić, czy wygaśnięcie zobowiązania związane z wykreśleniem spółki z rejestru, będzie zgodnie z zasadą akcesoryjności prowadzić również do nieodpowiedzialności jej wspólników wobec nieistnienia zobowiązania.

⁵⁰ Nadanie klauzuli wykonalności przeciwko wspólnikowi spółki osobowej na podstawie art. 778¹ k.p.c. ma charakter aktu deklaratoryjnego, w którym sąd ograniczy swoje badanie do formalnych ustaleń, czy przedłożony tytuł ma wszystkie cechy tytułu egzekucyjnego i czy nadaje się do egzekucji oraz czy wskazana przez wierzyciela osoba jest tą, która odpowiada osobiście za zobowiązania spółki (tak: K. Wręczycka, *Dochodzenie roszczeń od spółki jawnej i jej wspólników*, PS 2003, nr 6, s. 30).

⁵¹ Ł. Kozłowski, *Odpowiedzialność wspólników spółek jawnych za zobowiązania tych spółek – problemy egzekucyjne*, cz. I, PS 2007, nr 4, s. 34.

nieczne⁵², albowiem prawomocny wyrok przeciwko spółce korzysta z rozszerzonej prawomocności⁵³ i rozszerzonej wykonalności względem współników⁵⁴.

W piśmiennictwie zarysowały się następujące stanowiska odnośnie do konstrukcji stosunku prawnego pomiędzy współnikiem i wierzycielem spółki. Pierwsza koncepcja sprowadza uprawnienia wierzyciela spółki wobec współnika do możliwości zaspokojenia długu spółki z jego majątku, według której obowiązek współnika polegałby na nieprzeszkadzaniu czynnościom egzekucyjnym. Przyjmując koncepcję stosunku odpowiedzialności majątkowej, można stwierdzić, że wierzyciel ma jedynie prawo żądania zaspokojenia roszczenia przysługującego mu wobec spółki z majątku osobistego współnika, czemu odpowiada bierny obowiązek tego ostatniego znoszenia egzekucji (*pati*). Zakłada ona więc odrębność stosunków prawnych łączących wierzyciela i spółkę oraz tegoż wierzyciela i współnika odpowiadającego za jej zobowiązania⁵⁵. Fakt ponoszenia osobistej i subsydiarnej (wtórnej) odpowiedzialności za zobowiązania spółki nie powoduje jednak w żadnym wypadku, że współnik przymuszony do znoszenia egzekucji ze swego majątku staje się stroną stosunku prawnego istniejącego pomiędzy spółką i jej wierzycielem⁵⁶. Nie zaciąga on własnego zobowiązania w stosunku do wierzyciela, a tym samym nie staje się dłużnikiem osobistym, a jedynie odpowiada wobec wierzyciela za zobowiązanie spółki, stanowiąc przykład rozdzielenia długu od odpowiedzialności⁵⁷. Treść odpowiednich przepisów k.s.h.⁵⁸

⁵² W literaturze istnieje jednak stanowisko, że na zasadzie wyjątku wymagane jest w stosunku do współników spółki partnerskiej wytoczenie powództwa, mimo że prawo egzekucyjne dopuszcza nadanie tytułowi egzekucyjnemu przeciwko spółce klauzuli wykonalności przeciwko partnerowi. M. Muliński twierdzi bowiem, że ustalenie, czy zobowiązanie stwierdzone w tytule egzekucyjnym wystawionym przeciwko spółce partnerskiej powstało w związku z wykonywaniem wolnego zawodu w spółce przez określonego współnika, czy też jest ono wynikiem działań lub zaniechań innych współników lub osób zatrudnionych przez spółkę podlegających kierownictwu określonego współnika, wykracza poza zakres kognicji sądu w postępowaniu klauzulowym (M. Muliński, *Tytuł egzekucyjny przeciwko spółce osobowej podstawą uzyskania klauzuli wykonalności przeciwko jej współnikom*, PPH 2003, nr 6, s. 32).

⁵³ H. Mądrzak, *Pozycja osobowych spółek handlowych na przykładzie spółki jawnej*, [w:] *Kodeks spółek handlowych: studia i materiały*, red. R. Szytk, Poznań 2001, s. 419. Por. również S. Kowalski, *Odpowiedzialność współników spółki jawnej za zobowiązania spółki*, PS 2003, nr 7–8, s. 42; Ł. Błaszczak, *Pozycja handlowa spółki osobowej w procesie cywilnym*, Toruń 2006, s. 340–344.

⁵⁴ Ł. Błaszczak, *op. cit.*, s. 344–348 i powoływana tam literatura.

⁵⁵ A. Herbet, *op. cit.*, s.47.

⁵⁶ M. Klimecki, R. Walczak, *Odpowiedzialność współników handlowych spółek osobowych po nowelizacji prawa rodzinnego*, MoP 2006, nr 19, s. 56.

⁵⁷ Teza ta jest prezentowana przez A. Kappsa na przykładzie odpowiedzialności komplementariuszy i komandytariuszy spółki komandytowej (*op. cit.*, s. 133 i 186–191).

⁵⁸ Chodzi tu głównie o brzmienie art. 22 § 2 k.s.h., zbliżone do treści dawnego art. 85 k.h. Przepisy te stanowią, że każdy współnik odpowiada za zobowiązania spółki bez ograniczenia całym swoim majątkiem.

może stanowić podstawę dla stanowiska, że wierzyciel spółki nie może od współników, jako odpowiedzialnych za jej zobowiązania, żądać spełnienia świadczenia, lecz jedynie ma oderwaną od długu możliwość zaspokojenia swojej wierzytelności z ich majątków. A. Klein uznaje, że wierzycielom spółki przysługują wobec współników tylko uprawnienia wynikające ze stosunku prawnego odpowiedzialności⁵⁹. Jego zdaniem wierzyciele spółki nie są wierzycielami współników, a ci ich dłużnikami, gdyż wspólnicy ponoszą odpowiedzialność swymi majątkami tylko za długi innego podmiotu – spółki⁶⁰. Wierzyciel spółki może wprawdzie zaspokoić swoją wierzytelność z majątku współnika, jednak realnego spełnienia świadczenia może się domagać tylko od samej spółki⁶¹.

Zgodnie ze stanowiskiem odmiennym po stronie współnika odpowiedzialnego za zobowiązania spółki można doszukiwać się elementu długu, rozszerzając tym samym ramy jego obowiązków o powinność spełnienia świadczenia⁶². Zakłada się bowiem, że wspólnik odpowiada za własny dług jako „współnik”

⁵⁹ A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] (red.) E. Łętowska, *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź–Wrocław 1983, s. 104.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Ten pogląd popierany jest w niemieckiej nauce prawa spółek, gdzie mówi się o zobowiązaniu współników spółek osobowych z tytułu odpowiedzialności – „Haftungsverbindlichkeit”. Por. K. Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Köln–Berlin–Bonn–München 1997, s. 1418–1428.

Zwolennikiem tej koncepcji na podstawie przepisów polskiego k.s.h. jest: D. Bucior i A. Herbet. Również pozostali autorzy, np. W. Pyziół, S. Sołtysiński, J.P. Naworski, J. Szwaja, J. Jacyszyn, zajmujący się zagadnieniem odpowiedzialności współników spółki jawnej, choć nie stawiają pytania o istnienie długu po stronie współników, to prezentują stanowisko zakładające istnienie zobowiązania z tytułu odpowiedzialności. Por. D. Bucior, *Konstrukcja odpowiedzialności współników za zobowiązania handlowej spółki osobowej*, PS 2002, nr 6, s. 18–22; A. Herbet, *Odpowiedzialność współników za zobowiązania handlowych spółek osobowych – zagadnienia materialnoprawne*, „Rejent” 2003, nr 6, s. 41–78; W. Pyziół, [w:] J. Frąckowiak, A. Kidyba, K. Kruczałak, W. Opalski, W. Popiołek, W. Pyziół, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 140–146; S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2001, s. 237–239; J.P. Naworski, [w:] J.P. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzyszcz (red.), *Komentarz do Kodeksu spółek handlowych. Spółki osobowe*, Warszawa 2001, s. 284; J. Jacyszyn, [w:] J. Jacyszyn, E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo. Ustawy dodatkowe*, Warszawa 2001, s. 53; J. Szwaja, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *op. cit.*, t. I, s. 568 i n.

Wydaje się, iż stanowisko to prezentują również A. Kappes, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, jednakże w wypowiedziach tych autorów znajdują się również stwierdzenia zbliżające się ku koncepcji pierwszej. Biorąc pod uwagę wypowiedzi A. Kappesa przytoczone wcześniej, które bardziej odpowiadają pierwszej teorii, i stanowisko prezentowane przy analizie drugiej koncepcji (por. A. Kappes, *Odpowiedzialność komandytariusza...*, s. 183–203), trudno jest jednoznacznie zakwalifikować jego poglądy na temat odpowiedzialności za cudzy dług. Z jednej strony podaje, iż nie ma bezpośredniego stosunku prawnego zobowiązaniowego między wierzycielem spółki a komandytariuszem (A. Kappes, *op. cit.*, s. 190), z drugiej twierdzi, że „komandytariusz jest dłużnikiem”, który na mocy przepisu szczególnego przystępuje ze swym majątkiem prywatnym do odpowiedzialności dłużnika głównego – spółki (A. Kappes, *op. cit.*, s. 188).

nieposiadającej zdolności prawnej spółki⁶³. Odpowiedzialność w tym znaczeniu sprowadzana jest do potencjalnego stosunku zobowiązaniowego w zasadzie powstającego *ex lege* jako przewidziana w określonych przypadkach przez ustawodawcę sankcja⁶⁴. W polskim piśmiennictwie uzasadnienia tej koncepcji zmierzają w kilku kierunkach. Przyjmuje się m.in., że określenie „zobowiązania spółki” użyte w art. 22 § 2 k.s.h. stanowić ma jedynie skrót myślowy⁶⁵. Dług spółki w myśl tego poglądu stanowi własne zobowiązanie wspólnika, stąd odpowiedzialność wspólników jest odpowiedzialnością za dług własny⁶⁶. A. Herbet korzystając na gruncie spółek osobowych z koncepcji obligacji realnej opowiada się za konstruowaniem po stronie wspólnika obowiązku świadczenia (długu), któremu odpowiada korelatywne roszczenie wierzyciela⁶⁷. Idąc w innym kierunku, uzasadnienia dla istnienia stosunku obligacyjnego upatruje się w konstrukcji przystąpienia do długu⁶⁸. W związku z solidarną odpowiedzialnością wspólników

Niejednoznaczności pojawiają się również w wypowiedziach A. Kidyby i K. Kopaczyńskiej-Pieczniak. Autorzy zaprzeczają, jakoby odpowiedzialność komandytariusza za zobowiązania spółki „była odpowiedzialnością dłużnika”, a z drugiej strony podają, że obowiązek ponoszenia odpowiedzialności za zobowiązania spółki wynika dla nich z przepisów ustawy i dopiero z tego tytułu „stają się dłużnikami”. Wskazują także, że w przypadku tej odpowiedzialności nie istnieje jeden dług z podwójnym przedmiotem odpowiedzialności, ale jeden dług, za którego zaspokojenie jedynie odpowiadają wspólnicy. K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Odpowiedzialność komandytariusza za zobowiązania spółki*, PPH 1995, nr 7, s. 8–9; A. Kidyba, *Status prawny komandytariusza*, Bydgoszcz 2000, s. 121–123. Wskazane powyżej niekonsekwencje dostrzega również D. Bucior (*op. cit.*, s. 17–18).

⁶³ Ten argument prawnoporównawczy powołuje m.in. D. Bucior (*op. cit.*, s. 20). Por. także analizę prowadzoną przez A. Kappesa (*op. cit.*, s. 189) dla odpowiedzialności komandytariusza w spółce komandytowej.

⁶⁴ A. Śmieja, *Charakter...*, s. 848.

⁶⁵ S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, Wrocław 1976, s. 858. Teza ta co prawda została sformułowana na gruncie art. 85 k.h., ale w związku z podobieństwem sformułowań na gruncie k.s.h. nie można uznać jej za „przedawnioną”.

⁶⁶ Por. S. Grzybowski (red.), *System...*, t. III, s. 858; L. Moskwa, *Odpowiedzialność komplementariusza za zobowiązania spółki komandytowej*, PPH 1996, nr 6, s. 5; J. Szczotka, *Spółka jawna*, Bydgoszcz–Lublin 2003, s. 87.

Podobne znaczenie przyjmuje się dla regulacji spółki cywilnej (art. 864 k.c.). Według rozpoztechnionego w doktrynie poglądu pojęcie „zobowiązanie spółki cywilnej” stanowiące wyłącznie skrót myślowy określa zobowiązania wspólników. Art. 778 k.p.c. nie przywiązuje bowiem wagi do źródła zobowiązania, a jedynie do osób dłużników. Jednakże w przypadku spółki cywilnej nie można mówić o odpowiedzialności wspólników za dług spółki jako odpowiedzialności za dług cudzy, w związku z brakiem podmiotowości prawnej spółki cywilnej (M. Podleś, *Charakter prawny spółki cywilnej według na tle prawa polskiego i niemieckiego*, Warszawa 2008, s. 180–184). Brak podmiotowości prawnej spółki cywilnej oddala jednak konstrukcję prawną odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki od odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej, dlatego też szczegółowe omówienie tej kwestii uznałam za zbędne.

⁶⁷ A. Herbet, *op. cit.*, s. 49–50.

⁶⁸ Tezę taką odnośnie do odpowiedzialności komplementariusza postawił A. Kappes. Twierdzi on, że odpowiedzialność komandytariusza jest konsekwencją jego członkostwa w spółce ko-

i spółki przyjmuje się, że po stronie długu występuje wiele podmiotów. Dług spółki stanowi wówczas jednocześnie dług własny wspólników, który obciąża wiele podmiotów⁶⁹. Ku tej koncepcji skłania się również Sąd Najwyższy, który zajął stanowisko, że wspólnik spółki jawnej jest wobec wierzyciela tej spółki dłużnikiem w rozumieniu art. 527 i 530 k.c.⁷⁰ Z kolei zgodnie z poglądem P. Tereszkiwicza konkretne zobowiązanie wspólników powstaje za każdym razem, gdy powstaje konkretne zobowiązanie spółki, wobec czego bez znaczenia pozostaje to, czy stosunek obligacyjny łączący spółkę z jej wierzycielem ma charakter ustawowy, czy opiera się na czynności prawnej⁷¹.

Podobieństwo konstrukcji odpowiedzialności wspólników spółek osobowych za zobowiązania tych spółek oraz odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki, a ponadto zbieżności celu ochrony wierzycieli spółek oraz subsydiarny charakter odpowiedzialności znacznie zbliżają obie instytucje do siebie. Mimo że zarówno co do zasady wspólnicy spółek osobowych, jak i członek zarządu spółkami z o.o. prowadzą sprawy spółki i reprezentują ją na zewnątrz, to ich pozycja, a zatem i uzasadnienie odpowiedzialności za zobowiązania, istotnie się różni. Członkowie zarządu nie uczestniczą bowiem majątkowo z racji pełnionej funkcji w spółce poprzez wniesienie wkładów i uzyskanych z tego tytułu zysków⁷². Finansowe relacje między członkiem zarządu a spółką prowadzą ją się do uzyskania wynagrodzenia z tytułu pełnionej funkcji określonych umową⁷³. Wspólnicy natomiast wnoszą do spółki wkłady i osiągają zyski z prowadzonej działalności. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jest natomiast konsekwencją skorzystania z formy spółki osobowej, w której gwarancje ochrony wierzycieli są znaczenie słabsze niż wynikające z ustroju spółek kapitałowych. Jeżeli doszłoby bowiem do nadużycia formy spółki osobowej przez wspólników, to zabezpieczeniem interesów wierzycieli działających w zaufaniu do wypłacalności spółki jest właśnie osobista odpowiedzialność jej wspólników. Uzasadnieniem odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania jest co prawda również ochrona interesów wierzycieli, jednakże odpowiedzialność ta ma sankcjonować

mandytowej, a ściślej, przystąpienia do długu, związanego z tym członkostwem (por. A. Kappes, *Odpowiedzialność komandytariusza...*, s. 191). Stanowisko to popiera również W.P. Matysiak (*Odpowiedzialność za dług własny czy odpowiedzialność za dług cudzy. Kilka uwag na tle odpowiedzialności wspólników handlowych spółek osobowych*, [w:] *Węzłowe problemy prawa handlowego, VI Ogólnopolski Zjazd Katedr Prawa Handlowego*, Z. Kuniewicz, K.A. Dadańska (red.), Szczecin–Międzyzdroje 2007, s. 207).

⁶⁹ L. Moskwa, *op. cit.*, s. 5.

⁷⁰ Por. wyrok Sądu Najwyższego z 29 XI 2006 r., II CSK 250/06, PB 2007, nr 3, s. 5.

⁷¹ P. Tereszkiwicz, *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki jawnej*, Warszawa 2008, s. 78.

⁷² Nie stoi to na przeszkodzie, aby członkowie zarządu również posiadali udziały w spółce i wykonywali prawa korporacyjne.

⁷³ Nie wyklucza to możliwości uzależnienia wysokości uzyskanych przez członków zarządu z tego tytułu dochodów od skali zysków uzyskanych przez prowadzoną spółkę. Uzależnione to będzie od decyzji organu właścicielskiego.

skrajne przypadki nieprawidłowości w zarządzaniu. Argumentem przemawiającym za osobistą odpowiedzialnością wspólników za zobowiązania spółki jawnej jest brak przepisów o ochronie kapitału zakładowego⁷⁴. Z kolei odpowiedzialność członków zarządu na podstawie art. 299 k.s.h. przewidziana została pierwotnie dla spółek kapitałowych, posiadających osobowość prawną oraz gwarancję zebrania i utrzymania kapitału zakładowego.

Istnieje też zasadnicza różnica natury procesowej. A mianowicie, dochodzenie roszczeń przeciwko członkom zarządu odbywa się w postępowaniu sądowym i egzekucyjnym. W razie odpowiedzialności członków zarządu nie ma podstaw do nadania wyrokowi wydanemu przeciwko spółce klauzuli wykonalności przeciwko członkom zarządu. Konieczne jest tym samym wcześniejsze prowadzenie postępowania sądowego⁷⁵. Z kolei w przypadku odpowiedzialności wspólników spółek osobowych istnieje możliwość uzyskania bezpośrednio przeciwko nim klauzuli wykonalności na tytule egzekucyjnym wydanym przeciwko spółce. Pozwala to na skrócenie drogi dochodzenia roszczeń przez wierzycieli spółek osobowych. Ponadto w przypadku odpowiedzialności z art. 299 k.s.h., nie będzie dopuszczalne łączne pozywanie członków zarządu i spółki ani pozywanie członków zarządu przed zakończeniem postępowania przeciwko samej spółce⁷⁶. Wówczas wymagane jest prowadzenie odrębnego postępowania w tym przedmiocie.

8. Odpowiedzialność osób działających za zobowiązania spółki kapitałowej w organizacji

W przypadku odpowiedzialności za zobowiązania kapitałowej spółki w organizacji stosuje się regulację zawartą w art. 13 § 1 k.s.h. w zw. z art. 33¹ § 2 k.c. Z chwilą, gdy spółka w organizacji stała się niewypłacalna, za jej zobowiązania odpowiada spółka i osoby, które działały w jej imieniu. J. Frąckowiak na bazie tych przepisów prezentuje stanowisko, że stosunek odpowiedzialności nie może być uznawany za stosunek zobowiązaniowy, w którym wyróżniamy wierzyciela i dłużnika⁷⁷. Dopiero w razie, gdy uprawniony z tego stosunku jeden z potencjalnych wierzycieli podejmuje działanie w jego ramach, następuje przekształcenie w konkretne zobowiązanie. Uprawniony ze stosunku odpowiedzialności zmienia

⁷⁴ P. Tereszkievicz, *op. cit.*, s. 84.

⁷⁵ Por. S. Kowalski, *Odpowiedzialność wspólników spółki jawnej za zobowiązania spółki*, PS 2003, nr 7–8, s. 42.

⁷⁶ Por. uwagi poczynione odnośnie do dochodzenia roszczeń przez A. Karolaka, [w:] A. Mariański, A. Karolak, *Odpowiedzialność członków rządu za zobowiązania spółki z o.o. w świetle przepisów prawa handlowego i podatkowego*, Warszawa 2004, s. 99–111.

⁷⁷ J. Frąckowiak, *Odpowiedzialność...*, s. 499.

się wówczas w wierzyciela, a odpowiedzialny staje się dłużnikiem obowiązany do spełnienia świadczenia. Z taką konkretyzacją mamy do czynienia, gdy wierzyciel dochodzi od spółki spełnienia świadczenia, mającego mu zrekompensować niewykonanie lub nienależyte wykonanie długu spółki⁷⁸.

Odpowiedzialności na podstawie art. 13 § 1 k.s.h. oraz art. 299 k.s.h. wydają się do siebie bardzo zbliżone. Przede wszystkim przez wzgląd na relacje, jakie łączą osoby odpowiedzialne ze spółką. W obu przypadkach osoby odpowiedzialne reprezentują spółkę, za której zobowiązania odpowiadają. Jednakże należy zauważyć, że art. 13 § 1 k.s.h. odnosi się nie do osób prawnych, a tylko jednostek organizacyjnych, które posiadają zdolność prawną. Co więcej odpowiedzialność ta ma zabezpieczyć wykonanie zobowiązań spółki, znajdującej się na etapie powstawania, więc ma charakter tymczasowy. Z kolei odpowiedzialność z art. 299 k.s.h. ustawodawca polski przewidział dla spółek z o.o. na wypadek ich niewypłacalności.

9. Konstrukcja stosunku prawnego odpowiedzialności

Podsumowując teorie prezentowane wyżej na gruncie poszczególnych uregulowań można pokusić się o następujące wnioski. Zgodnie z pierwszą teorią więź instytucjonalna między osobą odpowiedzialną niebędącą dłużnikiem a wierzycielem stanowi stosunek prawny odpowiedzialności, którego podstawowymi elementami są: uprawnienie wierzyciela do zaspokojenia się z majątku osoby odpowiedzialnej oraz skorelowany z tym uprawnieniem obowiązek osoby odpowiedzialnej znoszenia (*pati*) egzekucji z jej majątku⁷⁹. Odpowiedzialność w tym znaczeniu będzie oddzielna od powinności świadczenia i choć w istocie stanowi instytucję zależną od długu spółki, to nie kreuje jednocześnie długu własnego. Powstanie uprawnienia do zaspokojenia się powstaje w ramach stosunku odpowiedzialności, a więc z mocy samego prawa, ale tylko w nielicznych przypadkach dochodzi do jego aktualizacji⁸⁰. Druga koncepcja zakłada natomiast istnienie

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Por. m.in. S. Piątowski, [w:] *System prawa cywilnego. Prawo spadkowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 449; F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od osób ponoszących odpowiedzialność a niebędących dłużnikami*, NP 1976, nr 9, s. 1219–1220; H. Mądrzak, *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Warszawa 1997, s. 49–59; A. Klein, *Elementy stosunku...*, s. 155–157; D. Bucior, *op. cit.*, s. 18 i n.; P. Machnikowski, *O pojęciach długu i odpowiedzialności w zobowiązaniu*, EP 2005, nr 11, s. 32; A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, Poznań 1980, s. 29.

⁸⁰ A. Klein, *Elementy stosunku...*, s. 156.

Za trafne należy uznać także spostrzeżenie H. Mądrzaka, że w ramach stosunku odpowiedzialności majątkowej chodzi bowiem o zabezpieczenie interesów wierzyciela, gdyby do realizacji celu

po stronie podmiotu odpowiedzialnego długu własnego rozszerzając zakres jego obowiązków o powinność świadczenia, stąd osoba trzecia będzie zobowiązana do pokrycia cudzego długu. Stosunek prawny zobowiązaniowy powstanie z mocy zawartej umowy między wierzycielem głównym a osobą odpowiedzialną lub z mocy ustawy, przy przyjęciu, że odpowiedzialność stanowi typ potencjalnego stosunku zobowiązaniowego.

Zarówno zgodnie z koncepcją czystego stosunku prawnego odpowiedzialności, jak i stosunku prawnego zobowiązaniowego, istnieje więc zasadnicza zgodność co do powstania po stronie osoby odpowiedzialnej obowiązku. Różnica dotyczy ich treści. Pierwsza z nich zakłada istnienie obowiązku, który sprowadza się do znoszenia egzekucji, będącej przejawem przymusu (*pati*), druga z kolei przyjmuje zobligowanie osoby odpowiedzialnej do spełnienia świadczenia (*facere* lub *dare*). Odpowiedzialność rodzi więc po stronie osoby odpowiedzialnej obowiązek poddania się temu przymusowi, którego odbiciem po stronie wierzyciela jest uprawnienie do zastosowania wobec osoby odpowiedzialnej przymusu państwowego. Należy dodać, że poddanie się przymusowi państwowemu nie jest równoznaczne z obowiązkiem spełnienia świadczenia przez osobę odpowiedzialną, która nie jest dłużnikiem.

Należy zauważyć, że w omawianych przykładach przymus państwowy realizowany jest na różnych etapach. Jeżeli przepis przewiduje możliwość nadania klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu, wydanemu przeciwko dłużnikowi głównemu, również przeciwko osobie jedynie odpowiedzialnej za cudzy dług, to wówczas przymus państwowy realizowany jest na etapie postępowania egzekucyjnego. Brak jednak takiej proceduralnej możliwości wymaga wcześniejszego postępowania sądowego, które również uważane jest za formę przymusu państwowego utożsamianego z odpowiedzialnością. Możliwość uzyskania zaspokojenia przez wierzyciela, który nie został zaspokojony przez dobrowolne spełnienie świadczenia, zawarowana jest prawem dochodzenia roszczenia przed sądem i stanowi środek ochrony samej wierzytelności jako prawa podmiotowego⁸¹.

10. Podsumowanie

Jak wynika z powyższych analiz różnych przypadków odpowiedzialności za zobowiązania innego podmiotu, pomimo zbieżności konstrukcyjnej, istnieją istotne różnice pomiędzy odpowiedzialnością członków zarządu z art. 299 k.s.h.

gospodarczo-społeczny wynikającego z zobowiązania nie doszło (H. Mądrzak, *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Warszawa 1997, s. 55 i powoływana tam literatura).

⁸¹ Por. T. Siemiątkowski, *op. cit.*, s. 31–32.

a omawianymi przypadkami. Wynikają one z właściwości instytucji prawnych, których dotyczą. Żadna z powyższych sytuacji nie odpowiada w zupełności istocie, charakterowi i specyfice odpowiedzialności członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. Nie można jednak zaaprobować twierdzenia, iż między członkiem zarządu odpowiadającym z art. 299 k.s.h. a wierzycielem spółki brak jest stosunku prawnego. Z mocy prawa w momencie spełnienia przesłanek odpowiedzialności więź członka zarządu z wierzycielem spółki przybiera postać stosunku prawnego odpowiedzialności. Już więc sam fakt odpowiedzialności członka zarządu będzie bowiem kreował co najmniej stosunek prawny odpowiedzialności, o ile nie stosunek prawny zobowiązaniowy.

Nawiązując do rozróżnienia długu od odpowiedzialności, należy zauważyć, że odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. za jej zobowiązania odnosi się będzie nie do samej powinności świadczenia, co do kwestii pokrycia długu, która jest związana z przymusową realizacją świadczenia. Inaczej mówiąc, mamy w tym przypadku do czynienia z możliwością ściągłości świadczenia z majątku członka zarządu, wobec istniejącego zobowiązania spółki, w drodze postępowania sądowego i egzekucyjnego. Jednakże konieczne będzie przy odpowiedzialności z art. 299 k.s.h. uzyskanie wyroku sądu zasądającego wobec członka zarządu spółki. Dopiero po uprawomocnieniu się wyroku członek zarządu będzie zobowiązany do znoszenia egzekucji z jego majątku. Poza tym zobowiązanie członka zarządu do spełnienia świadczenia nie powstanie z umowy, ale ze zdarzenia stanowiącego źródło jego zobowiązania.

Za nietrafne uznają również wyłączenie akcesoryjności odpowiedzialności członków zarządu z art. 299 k.s.h. Istota akcesoryjności wyraża się tym, że istnieje prawo główne (wierzytelność) oraz prawa uboczne (prawo zabezpieczające), podporządkowane prawu głównemu i kształtujące się wskutek dynamicznego wpływu tego prawa, w kwestiach powstania, istnienia, treści, zakresu oraz realizacji⁸². Odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. nie może uniezależnić się całkowicie od stosunku prawnego łączącego spółkę z wierzycielem, albowiem treść tego stosunku będzie wpływać na tę odpowiedzialność. Akcesoryjność świadczy bowiem o pewnej „dynamice” odpowiedzialności członków zarządu, w tym sensie, że zmiany zakresu i treści odpowiedzialności spółki powinny odpowiednio modyfikować odpowiedzialność członków zarządu. Akcesoryjność powinna służyć bowiem ochronie osoby odpowiedzialnej za cudzy dług, aby odpowiadał on tylko w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne do zabezpieczenia interesów wierzyciela. Wyłączenie akcesoryjności pozbawiałoby członków zarządu zarzutów wynikających z podstawowego stosunku prawnego istniejącego między wierzycielem spółki i spółką, z czym jednak nie można się do końca zgodzić. Zaprzeczenie w ogóle akcesoryjności odpowiedzialności członków zarządu mogłoby doprowadzić do tego, iż nie mógłby on powołać się na na przykład częściowe

⁸² P. Tereszkiewicz, *op. cit.*, s. 101 i n. oraz cytowana tam literatura.

wygaśnięcie zobowiązania w przypadku zaspokojenia wierzyciela już po wydaniu tytułu wykonawczego przeciwko spółce. Ponadto znacznie zaostrzyłoby to już i tak surową sankcję, gdyby okoliczności wpływające na zakres zobowiązania zaistniały po bezskuteczności egzekucji wobec spółki nie miałyby wpływu na zakres czy treść odpowiedzialności. Odpowiedzialność ta byłaby bardziej rygorystyczna niż odpowiedzialność poręczyciela. Ze względów celowościowych należałoby się więc opowiedzieć za utrzymaniem więzi akcesoryjnej o charakterze materialnym, czyli kształtującej zakres i treść odpowiedzialności, z zastrzeżeniem wyłączenia akcesoryjności formalnej, związanej z wygaśnięciem stosunku zobowiązaniowego wskutek ustania bytu prawnego spółki.